

Rozdział 3

Prawo traktatów

I. Wprowadzenie

§ 1. Źródła prawa traktatów. Regulacje dotyczące trybów, sposobów zawierania umów międzynarodowych, kwestie związane z ich wykonywaniem, stosowaniem, nieważnością, wygaśnięciem etc. są regulowane w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 roku (KPT), oraz w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów między państwami a organizacjami międzynarodowymi z 1986 roku (nie weszła w życie). Konwencja wiedeńska z 1978 roku reguluje ponadto problematykę sukcesji państw w odniesieniu do traktatów. Wskazane traktaty stanowią przykłady *secondary rules*.

§ 2. Pojęcie umowy międzynarodowej. Umowa międzynarodowa stanowi źródło prawa międzynarodowego, obok: prawa zwyczajowego, ogólnych zasad prawa uznanych przez narody cywilizowane, aktów jednostronnych państw i wiążących uchwał organizacji międzynarodowych. Umową międzynarodową jest zgodne oświadczenie woli dwóch lub więcej stron, będących podmiotami prawa międzynarodowego.

KPT przewiduje na swój użytek definicję legalną umowy międzynarodowej i obejmuje swą regulacją jedynie porozumienia:

1. zawarte tylko pomiędzy państwami
2. zawarte w formie pisemnej
3. regulowane prawem międzynarodowym.

Bez znaczenia dla bytu umowy międzynarodowej, według KPT, pozostają: szczególna nazwa oraz ilość dokumentów składających się na umowę.

!!! nie oznacza to jednak, że porozumienia nie spełniające przesłanek wskazanych wyżej nie są umowami międzynarodowymi; **mogą być uznane za umowy międzynarodowe, lecz nie w rozumieniu KPT i nie podlegają jej regulacji.**

§ 3. Zawarcie umowy międzynarodowej według KPT. Każde państwo posiada zdolność zawierania traktatów (zdolność traktatowa; *ius tractatum*).

1. Tryb złożony zawarcia umowy międzynarodowej

ETAP I.

- **negocjacje** - kończą się przyjęciem tekstu, czyli zaakceptowaniem ostatecznego wyniku negocjacji;

- **przyjęcie tekstu traktatu** - na ogół dla przyjęcia tekstu wymagana jest jednomyślność państw biorących udział w negocjacjach; w razie gdy negocjacje odbywają się na konferencji m-wej, dla przyjęcia tekstu wystarczy większość głosów 2/3 państw obecnych i biorących udział w głosowaniu; państwa mogą ustalić inną wymagana dla przyjęcia tekstu większość.

- **konsekwencje przyjęcia tekstu:**

- zaczynają działać postanowienia samej umowy regulujące dalsze procedury w celu jej zawarcia, zastrzeżenia, wejście w życie, funkcje depozytariusza etc.

- **uwierzytelnienie tekstu umowy** - oznacza stwierdzenie autentyczności tekstu.

- **konsekwencje uwierzytelnienia tekstu:**

- obowiązek powstrzymywania się państw od czynienia czegokolwiek co mogłoby udaremnić przedmiot i cel umowy;

- zakaz dokonywania zmian w tekście.

ETAP II.

- **wyrażenie przez państwo zgody na związanie się traktatem** według procedur konstytucyjnych poszczególnych państw. KPT przewiduje, że zgoda państwa na związanie się traktatem może być wyrażona przez podpisanie, wymianę dokumentów stanowiących traktat, ratyfikację, przyjęcie, zatwierdzenie lub przystąpienie albo w jakikolwiek inny uzgodniony sposób.

Zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy o umowach międzynarodowych związanie RP umową międzynarodową wymaga zgody wyrażonej w drodze ratyfikacji (przez prezydenta) lub przez zatwierdzenie (przez prezesa Rady Ministrów). Art. 13 ustawy przewiduje także możliwość wyrażenia zgody w inny sposób przewidziany przez prawo międzynarodowe.

Umowa **podlega ratyfikacji przez Polskę, jeśli:**

1. mieści się ona w katalogu umów wskazanych w art. 89 ust. 1 bądź w art. 90 Konstytucji – to jest umów wymagających dla ratyfikacji uprzedniej zgody wyrażonej w formie ustawy;

2. sama umowa przewiduje wymóg ratyfikacji bądź ją dopuszcza, a szczególne okoliczności uzasadniają ratyfikację.

!!! jedynie umowy **ratyfikowane** (bez względu na tryb - za zgodą w ustawie albo bez tej zgody) stają się częścią powszechnie obowiązującego prawa w RP (art. 87 ust. 1 Konstytucji).

ETAP III.

- **notyfikacja**

- poinformowanie pozostałych państw - za pośrednictwem **depozytariusza** - o akcie wyrażenia zgody na związanie się traktatem zgodnie z procedurami krajowymi, ewentualnych **zastrzeżeniach** etc.

ETAP IV.

- wejście umowy w życie

- umowa wchodzi w życie w trybie i dniu przewidzianym w traktacie bądź uzgodnionym przez państwa negocjujące.

Ponieważ ratyfikowane umowy międzynarodowe są źródłem prawa powszechnie obowiązującego w RP, podlegają ogłoszeniu. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, **po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej**, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Ogłoszenie traktatu ma znaczenie **jedynie na płaszczyźnie prawa krajowego**; brak publikacji nie wpływa zatem w żadnym razie na wejście umowy w życie jako źródła praw i obowiązków dla państw. Jednak jako źródło prawa powszechnie obowiązującego w RP traktat wejdzie w życie z dniem ogłoszenia w Dzienniku Ustaw.

2. Tryb prosty zawarcia umowy międzynarodowej

Przyjęcie umowy w tym trybie następuje w sposób uproszczony: złożenie podpisu pod tekstem umowy oznacza **jednocześnie przyjęcie tekstu umowy, jego uwierzytelnienie, oraz wyrażenie zgody** na związanie się traktatem. Przedstawiciel państwa składa tym samym tylko jedno oświadczenie woli. Podpisanie umowy odniesie skutek zawarcie umowy, jeśli sama umowa to przewiduje, oraz jeśli zamiar państwa co do nadania podpisowi takiego skutku wynika z pełnomocnictwa osoby upoważnionej do jego złożenia.

Zawarcie umowy w trybie prostym może polegać także na przyjęciu oferty zawarcia umowy o konkretnej treści (wymiana dokumentów stanowiących traktat).

§ 4. Osoby uprawnione do podejmowania w imieniu państwa czynności związanych z zawarciem umowy. Według KPT, za osoby reprezentujące państwo w procesie zawierania umowy uważa się:

1. osoby legitymujące się stosownym pełnomocnictwem (w RP udziela go prezes RM albo minister spraw zagranicznych - art. 9-10 ustawy o umowach m-wych);

- pewne osoby są zwolnione z przedkładania pełnomocnictw: są to osoby, co do których z praktyki państw wynika, że miały zamiar uważać je za reprezentanta państwa (np. ministrowie kierujący resortem w którego kompetencjach mieści się dana umowa);

2. osoby objęte domniemaniem kompetencji traktatowej z racji pełnionej funkcji:

a) domniemanie pełnej kompetencji - obejmującej **wszelkie czynności** związane z zawarciem traktatu: głowa państwa, szef rządu, minister spraw zagranicznych;

b) domniemanie kompetencji ograniczonej:

- szef misji dyplomatycznej: co do **przyjęcia tekstu** traktatu między państwem wysyłającym a państwem przyjmującym;
- przedstawiciel akredytowany na konferencji międzynarodowej albo przy organizacji międzynarodowej: dla **przyjęcia tekstu** traktatu na tej konferencji, albo w tej organizacji.

Uprawnienia osób objętych domniemaniem ograniczonej zdolności traktatowej mogą być rozszerzone poprzez udzielenie im pełnomocnictwa.

§ 5. Rejestracja umowy. Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych, umowy zawarte przez członków ONZ powinny być niezwłocznie zarejestrowane w Sekretariacie Generalnym ONZ i przezeń ogłoszone.

Konsekwencją niezarejestrowania umowy jest niemożność powołania się na nią przez jakimkolwiek organem ONZ; w praktyce najbardziej dolegliwa dla stron okazać się może bezskuteczność umowy wobec Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Obowiązek zgłoszenia umowy do SG spoczywa na depozytariuszu traktatu. **Depozytariusz** jest to wskazany w umowie podmiot (państwo, organizacja międzynarodowa, główny funkcjonariusz organizacji międzynarodowej), którego zadaniem jest, obok zarejestrowania umowy, sprawowanie pieczy nad oryginalnym tekstem umowy i pełnomocnictwami; sporządzanie odpisów tekstu traktatu; przyjmowanie oświadczeń stron; informowanie pozostałych sygnatariuszy o oświadczeniach innych państw etc.

§ 6. Obowiązywanie umowy międzynarodowej

1. Obowiązywanie traktatu w aspekcie podmiotowym

Co do zasady umowa tworzy prawa i obowiązki tylko **dla stron umowy** (*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*). Wyjątki od tej zasady dopuszcza KPT, przewidując możliwość **przyznania w umowie uprawnienia na rzecz państwa trzeciego** (*pactum in favorem tertii*) - na przykład otwarcie Kanału Panamskiego dla żeglugi wszystkich państw mocą dwustronnej umowy amerykańsko-panamskiej z 1977 roku. Przyznanie prawa państwu trzeciemu może nastąpić tylko za jego zgodą, przy czym zgoda ta jest domniemana. Państwo nie będące stroną traktatu może korzystać z przyznanego mu prawa na zasadach określonych w traktacie. Możliwe jest także **nałożenie w umowie obowiązku na państwo, które nie jest jego stroną**. W tym wypadku jednak wymagana jest wyraźna zgoda zainteresowanego państwa, wyrażona na piśmie. Zgoda nie jest jednak wymagana, gdy nałożenie na państwo trzecie obowiązków następuje w ramach akcji podjętej na podstawie Karty Narodów Zjednoczonych, przeciw państwu uznanemu za agresora, w związku z dokonaniem przez nie aktem agresji.

Odwołanie prawa lub obowiązku przyznanego w umowie państwu nie będącemu jej stroną może nastąpić co do zasady za zgodą wszystkich stron umowy i zainteresowanego państwa trzeciego. Ponadto wskazać należy, że niektóre umowy międzynarodowe skutkują wobec państw trzecich na zasadzie konstrukcji **zobowiązań erga omnes**. Normy skuteczne *erga omnes* mają na celu ochronę interesu ogólnego, powszechnego. Są to normy, w których

przestrzeganiu interes mają wszystkie państwa, bez względu na to, czy są stronami traktatu zawierającego te normy. Za przykład podać można art. 2 ust. 6 KNZ, stanowiący: "organizacja dopilnuje, żeby **państwa, nie będące członkami** Narodów Zjednoczonych, postępowały zgodnie z niniejszymi zasadami o tyle o ile mogłoby to być niezbędne do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa". Innym przykładem traktatu zawierającego normy tego rodzaju jest Traktat antarktyczny z 1959 roku, który w art. X stanowi: "Każda z umawiających się stron podejmuje się dołożyć odpowiednich starań, zgodnych z Kartą Narodów Zjednoczonych, **aby nikt nie wykonywał w Antarktyce** żadnej działalności sprzecznej z zasadami lub celami niniejszego Traktatu". Należy jednak podkreślić, że konstrukcja zobowiązań *erga omnes* nie powoduje, że państwa trzecie stają się stroną traktatu mającego taki skutek; mimo jednak tego, że stronami nie są, można przeciwstawić im postanowienia umowy, żądając ich poszanowania w interesie powszechnym.

2. Obowiązanie traktatu w aspekcie terytorialnym

Umowa co do zasady obowiązuje **na całym terytorium państwa**, które jest jego stroną. Oczywiście z istoty niektórych umów może wynikać, że mają zastosowanie jedynie na określonych częściach terytorium państwa (morze terytorialne, przestrzeń powietrzna).

Pewne umowy z istoty swej obowiązują natomiast w całości lub w części w przestrzeniach nie podlegających jurysdykcji żadnego państwa – są to regulujące status przestrzeni kosmicznej, morza pełnego, dna mórz i oceanów etc.

3. Obowiązanie traktatu w aspekcie temporalnym

Umowa wywołuje skutki prawne od momentu wejścia w życie do chwili jej wygaśnięcia; nie ma mocy wstecznej. Strony mogą ustalić jednak, że umowa będzie stosowana tymczasowo, jeszcze przed jej wejściem w życie. Podkreślić należy, że w razie stwierdzenia nieważności umowy, nie wywołuje ona **żadnych skutków** prawnych, ponieważ nieważność umowy skutkuje *ex tunc*. Możliwe jest także zawieszenie działania umowy na określony czas i wtedy mimo, że umowa nie obowiązuje, strony mają obowiązek powstrzymywania się od czynienia czegokolwiek, co mogłoby uniemożliwić ponowne jej stosowanie w przyszłości.

4. Obowiązanie traktatu w aspekcie przedmiotowym

Co do zasady umowa międzynarodowa wiąże wszystkie jej strony w całości, w takim samym zakresie. Istotnym wyjątkiem od tej reguły jest instytucja **zastrzeżeń**.

Zastrzeżenie to jednostronne oświadczenie państwa, złożone przy wyrażaniu zgody na związanie się traktatem, mocą którego państwo zmierza do wykluczenia bądź modyfikacji niektórych postanowień traktatu względem siebie.

Zastrzeżenia są co do zasady dopuszczalne; z ich natury możliwe jest składanie zastrzeżeń jedynie co do postanowień umów **wielostronnych**.

Niedopuszczalne są tylko takie zastrzeżenia, które:

1. są wprost **zakazane** przez traktat;
2. **nie mieszczą się** w kręgu zastrzeżeń **wprost dopuszczonych** przez traktat;
3. zawsze niedopuszczalne są zastrzeżenia **sprzeczne z przedmiotem lub celem traktatu**.

Reakcja na złożenie zastrzeżeń. W reakcji na zastrzeżenia pozostałe państwa będące stronami traktatu mogą:

1. przyjąć zastrzeżenie – skutkiem jest **modyfikacja traktatu w sposób wskazany w zastrzeżeniu** jedynie w **relacjach wzajemnych** między państwem składającym zastrzeżenia i je przyjmującym;

- **brak reakcji** państwa na złożenie zastrzeżeń w terminie 12 miesięcy od dnia notyfikowania mu o fakcie ich złożenia, równoznaczny jest z przyjęciem zastrzeżeń;

2. sprzeciwić się zastrzeżeniu:

a) sprzeciw zwykły – skutkuje tym, że **umowa wchodzi w życie** między państwem składającym zastrzeżenie a sprzeciwiającym się tym zastrzeżeniom, lecz w zmienionym kształcie: **z wyłączeniem przepisów objętych zastrzeżeniem**. Umowa zatem w relacjach wzajemnych tych państw pozbawiona jest tych przepisów, których modyfikacji bądź wykluczenia chciała strona składająca zastrzeżenia;

b) sprzeciw kwalifikowany – skutkuje tym, że umowa w ogóle **nie wchodzi w życie** między państwem, które złożyło zastrzeżenia i państwem, które się im sprzeciwiło.

!!! zastrzeżenia modyfikują treść traktatu jedynie w relacjach między państwem je czyniącym a pozostałymi, we wzajemnych relacjach pozostałych państw między nimi obowiązuje traktat w 'oryginalnym' brzmieniu.

Zastrzeżenia, sprzeciw wobec zastrzeżeń, wycofanie sprzeciwu – powinny być dokonane na piśmie.

Obok zastrzeżeń państwa mogą składać tzw. **deklaracje interpretacyjne**, których celem jest precyzyjne określenie, w jaki sposób dane postanowienia traktatu będą rozumiane przez składające deklarację państwo.

§ 7. Wygaśnięcie umowy międzynarodowej. Umowa międzynarodowa wygasa w okolicznościach wskazanych w samej umowie bądź w KPT. Wygaśnięcie oznacza zaprzestanie obowiązywania umowy, zwolnienie stron z obowiązku jej wykonywania, i odnosi skutek *ex nunc*. Przyczyny wygaśnięcia umowy międzynarodowej, które mogą być określone w samym traktacie, to np. upływ czasu, na jaki traktat był zawarty lub wykonanie traktatu. Zawsze traktat może zostać uznany za wygasły za zgodą wszystkich stron.

Przyczyny wygaśnięcia umowy określone w KPT to:

1. zawarcie traktatu późniejszego skutkuje wygaśnięciem traktatu poprzedniego, jeśli zachodzi pełna tożsamość stron i przedmiotu traktatów: późniejszego i poprzedniego. W razie gdy nowa umowa nie została zawarta przez wszystkie strony dotychczasowej albo nie

pokrywa się w pełni zakres przedmiotowy regulacji umów, traktat wcześniejszy wygasa w części.

2. istotne naruszenie umowy, polegające na zaprzestaniu wykonywania bądź działaniu sprzecznym z przedmiotem i celem umowy, przez jedną stronę daje pozostałym prawo podniesienia tej okoliczności jako podstawy wygaśnięcia umowy w stosunkach z państwem winnym naruszenia, bądź w stosunkach między wszystkimi państwami. Może być także powołane jako podstawa zwieszenia stosowania umowy.

!!! ta podstawa wygaśnięcia nie może być powołana dla uzasadnienia wygaśnięcia umów dotyczących ochrony praw człowieka oraz z zakresu prawa humanitarnego.

3. niemożność wykonania umowy może być powołana jako podstawa wygaśnięcia umowy, jeżeli powstała wskutek trwałego zniszczenia bądź zniszczenia przedmiotu niezbędnego do wykonania umowy; jeśli niemożność wykonania charakter przejściowy, uzasadnia jedynie zawieszenie umowy. Jeżeli strona doprowadziła wskutek naruszenia prawa międzynarodowego wobec którejś ze stron umowy do niemożności wykonania umowy, nie może się na nią powołać. Problemy finansowe państwa utrudniające realizację zobowiązań traktatowych nie są uznawane za okoliczność stanowiącą o niemożności wykonania umowy.

4. zasadnicza zmiana okoliczności (*rebus sic stantibus*) stanowi wyjątek od zasady *pacta sunt servanda* i może stanowić podstawę wygaśnięcia umowy, jeśli:

- zmiana ma charakter zasadniczy;
- zmiana dotyczy okoliczności faktycznych istniejących w czasie wyrażenia zgody na związanie się umową;
- zmiana dotyczy okoliczności, których istnienie w pierwotnym kształcie stanowiło istotną podstawę zgody państwa na związanie się umową;
- zmiana była nieprzewidziana przez strony umowy;
- wskutek zmiany doszło do radykalnego przekształcenia obowiązków stron umowy;
- obowiązki, których zakres się radykalnie zmienił, pozostały jeszcze do wykonania przez strony umowy.

Warunki te muszą być spełnione kumulatywnie; ich wystąpienie uzasadnia również zawieszenie działania umowy. Nie może się powołać na tę podstawę wygaśnięcia umowy państwo, które własnym zachowaniem niezgodnym z prawem przyczyniło się do zmiany okoliczności.

!!! zasadnicza zmiana okoliczności nie może stanowić podstawy wygaśnięcia traktatów granicznych.

5. powstanie późniejszej względem umowy normy ius cogens o treści sprzecznej z istniejącą umową powoduje wygaśnięcie umowy – w odróżnieniu od sytuacji, gdy w czasie istnienia normy ius cogens (dochodzi do zawarcia umowy z nią sprzeczną (wtedy zachodzi bezwzględna nieważność umowy).

Na skutki prawne umowy międzynarodowej nie ma co do zasady wpływu zerwanie stosunków dyplomatycznych bądź konsularnych między stronami umowy, chyba że ich istnienie jest konieczne dla stosowania umowy (np. traktat reguluje kwestie immunitetów i przywilejów dyplomatycznych).

§ 8. Nieważność umowy międzynarodowej. Katalog przyczyn nieważności umowy wskazany w KPT ma charakter zamknięty. Przyczyny te można podzielić na dwie grupy: przyczyny nieważności względnej i bezwzględnej.

Cechy nieważności bezwzględnej: umowa jest zawsze nieważna od początku (*ex tunc*) w całości, bez względu na wolę stron w tym przedmiocie, nigdy nie wywołuje żadnych skutków prawnych; umowa dotknięta nieważnością bezwzględną nie może być sanowana.

Przyczyny nieważności bezwzględnej: sprzeczność z **uprzednio istniejącą** normą *ius cogens*; przymus wobec państwa; przymus wobec przedstawiciela państwa.

Cechy nieważności względnej: zachodzą okoliczności uprawniające państwo nimi bezpośrednio dotknięte do podniesienia ich w celu uznania, że umowa jest nieważna (*ex tunc*); jest to jedynie uprawnienie, nigdy zaś obowiązek państwa; w pewnych wypadkach państwo może wybrać, czy dążyć do stwierdzenia nieważności całej umowy, czy jedynie jej części dotkniętej wadą; możliwe jest sanowanie umowy poprzez nieskorzystanie z uprawnienia przez dotknięte przyczyną nieważności względnej państwo; doprowadzenie zatem do realizacji skutków nieważności zależy od woli państwa. W razie, gdy państwo wiedząc o podstawie nieważności względnej nie podnosiło jej wobec innych państw, traci ono możliwość podnoszenia tej okoliczności w przyszłości i umowa zostaje sanowana.

Przyczyny nieważności względnej: naruszenie norm prawa krajowego dotyczących kompetencji do zawierania traktatów; błąd; oszustwo; przekupstwo.

Nieważność względna:

1. naruszenie norm prawa wewnętrznego dotyczących kompetencji do zawierania traktatów co do zasady nie może być podnoszone jako podstawa nieważności umowy. Wyjątek zachodzi w sytuacji, gdy to pogwałcenie dotyczyło normy prawa wewnętrznego o zasadniczym znaczeniu – np. normy konstytucyjnej – i było oczywiste, to jest obiektywnie widoczne dla innych państw, postępujących w dobrej wierze. Naruszenie norm prawa wewnętrznego może być podnoszone jako przyczyna nieważności względnej **jedynie przez państwo, którego prawo wewnętrzne zostało naruszone**. Jeśli naruszenie norm prawa krajowego dotyczy tylko części postanowień umowy, państwo ma prawo dochodzić swych uprawnień tylko co do tych postanowień, jeśli: postanowienia te da się oddzielić od reszty umowy; nie stanowiły one istotnej podstawy zgody państwa na związanie się traktatem jako całością; wykonywanie traktatu pozbawionego tych postanowień nie byłoby niesprawiedliwe (**obligatoryjna podzielność** postanowień umowy).

2. błąd może stanowić podstawę unieważnienia zgody na związanie się traktatem, gdy był to błąd **co do okoliczności faktycznej** istniejącej w czasie wyrażania zgody na traktat, oraz gdy był to błąd **istotny** – gdyby państwo w nim nie pozostawało, nie wyraziłoby zgody. Błąd jako podstawę nieważności podnieść może jedynie państwo pozostające w błędzie;

jest jednak pozbawione tej możliwości, gdy przyczyniło się do powstania błędu. Jeśli błąd wiąże się tylko z niektórymi postanowieniami umowy, państwo ma prawo dochodzić swych uprawnień tylko co do tych postanowień, jeśli: postanowienia te da się oddzielić od reszty umowy; nie stanowiły one istotnej podstawy zgody państwa na związanie się traktatem; wykonywanie traktatu pozbawionego tych postanowień nie byłoby niesprawiedliwe (**obligatoryjna podzielnosc** postanowień umowy).

3. oszustwo polega na naklonieniu państwa do zawarcia traktatu poprzez oszukańcze zachowanie – celowe wprowadzenie w błąd – **przez inne państwo negocjujące**. Na oszustwo powołać się może państwo oszukane. Państwo to wedle własnego wyboru może dochodzić realizacji uprawnień uznania nieważności co do całego traktatu bądź jego części bezpośrednio dotkniętej oszustwem (**fakultatywna podzielnosc** postanowień umowy).

4. przekupstwo może być podnoszone jako okolicznosc uzasadniająca nieważność umowy, gdy doszło do przekupienia przedstawiciela państwa bezpośrednio lub pośrednio **przez inne państwo negocjujące**. Przekupstwo polegać może na udzieleniu bądź obietnicy udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej. Przekupstwo jako przyczynę nieważności podnieść może państwo którego przedstawiciel zosta przekupiony. Wedle wyboru państwa uprawnionego, możliwe jest stwierdzenie nieważności całej umowy bądź jej części, bezpośrednio dotkniętej przekupstwem (**fakultatywna podzielnosc** postanowień umowy).

Nieważność bezwzględna:

1. przymus wobec przedstawiciela państwa zastosowany w celu uzyskania jego zgody na związanie się traktatem zawsze powoduje, że traktat taki jest nieważny. Przymus polegać może na czynach bądź groźbach wobec przedstawiciela państwa jako jednostki, lecz nie wobec organu państwa. Adresatem przymusu musi być przedstawiciel państwa, lecz podmiotem groźb bądź czynów mogą być inne osoby, np. członkowie rodziny przedstawiciela; istotnym elementem jest to, by przez te czyny lub groźby wywarty został wpływ na decyzję przedstawiciela co do wyrażenia zgody na związanie się traktatem.

2. przymus wobec państwa zastosowany wobec niego w celu zawarcia traktatu zawsze powoduje nieważność umowy. Przymus stosowany wobec państwa polegać musi na groźbie użycia siły bądź użyciu siły w sposób niezgodny z zasadami określonymi w KNZ. Za przymus nie są uznawane formy nacisku ekonomicznego. Podobnie, nie jest uważany za zawarty pod przymusem traktat nakładający obowiązki na państwo-agresora, w związku z dokonany przez nie aktem agresji.

3. sprzeczność traktatu z normą ius cogens jest przyczyną jego nieważności, gdy norma ta istniała w czasie zawierania traktatu. Gdy norma ius cogens o treści sprzecznej z postanowieniami traktatu wykształciła się już w czasie obowiązywania umowy, nie ma miejsca nieważność umowy, lecz jej wygaśnięcie.

§ 9. Procedura w związku z nieważnością bądź wygaśnięciem traktatu

Strona powołująca się na przyczynę nieważności lub wygaśnięcia umowy powinna notyfikować na piśmie swe roszczenie pozostałym stronom umowy oraz wskazać proponowane przez nie środki, wraz z uzasadnieniem. W terminie 3 miesiące pozostałe

państwa mogą wnieść sprzeciw wobec propozycji państwa, co skutkuje koniecznością rozwiązania zaistniałego sporu z zastosowaniem **pokojowych metod rozstrzygnięcia sporów** międzynarodowych. Jeśli w ciągu 12 miesięcy państwa nie dojdą do porozumienia, a spór dotyczy sprzeczności umowy z *ius cogens*, sprawa może być przekazana do rozstrzygnięcia MTS, albo arbitrażowi. W innych wypadkach należy zwrócić się do Sekretarza Generalnego w celu przedłożenia sporu powołanej w celu jego rozstrzygnięcia komisji pojednawczej.

Jeśli natomiast żadne państwo nie wniesie sprzeciwu wobec roszczeń państwa, może ono przystąpić do realizacji zaproponowanych przez siebie środków.

§ 10. Stosowanie i interpretacja traktatów. Państwa mają obowiązek wykonywania umów, których są stronami, w dobrej wierze (*pacta sunt servanda*). Nie mogą przy tym powoływać się na postanowienia swego prawa wewnętrznego, by usprawiedliwić niewykonywanie umowy (zasada prymatu prawa międzynarodowego).

Interpretacja umowy międzynarodowej następować powinna:

- w dobrej wierze
- według zwykłego znaczenia wyrazów użytych w umowie **według tekstu w języku autentycznym umowy** (wykładnia językowa)
- w kontekście w jakim wyrazy te zostały użyte (wykładnia systemowa)
- w świetle przedmiotu i celu traktatu (wykładania celowościowa).

Jeżeli wskutek zastosowania wskazanych reguł znaczenie przepisu nadal jest niejednoznaczne, bądź rezultat ich zastosowania jest nierozsądny albo absurdalny, jako uzupełniające środki interpretacji mogą być stosowane dokumenty z prac przygotowawczych do traktatu, okoliczności jego zawarcia.

Jeżeli tekst umowy został ustalony jako autentyczny w więcej niż jednym języku, wszystkie mają jednakową moc, chyba że strony ustalą, że jeden z nich będzie rozstrzygający. Jeżeli wynik interpretacji przepisów w różnych językach autentycznych nie jest taki sam, należy stosować interpretację umowy najlepiej realizującą przedmiot i cel umowy.

II. Dokumenty

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

(Dz.U. z 1997 r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.)

Art. 87.1 Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia.

Art. 89.1 Ratyfikacja przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej i jej wypowiedzenie wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, jeżeli umowa dotyczy:

- 1) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,
- 2) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji,
- 3) członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej,
- 4) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,
- 5) spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy.

Art. 90 1. Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach.

2. Ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację umowy międzynarodowej, o której mowa w ust. 1, jest uchwalana przez Sejm większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz przez Senat większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.

3. Wyrażenie zgody na ratyfikację takiej umowy może być uchwalone w referendum ogólnokrajowym zgodnie z przepisem art. 125.

4. Uchwałę w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację podejmuje Sejm bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Art. 91. 1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

2. Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych

(Dz.U. z 2000 r., nr 39 poz. 443 z późn. zm.)

Art. 9. W przypadku gdy jest wymagane pełnomocnictwo do prowadzenia negocjacji oraz przyjęcia tekstu umowy międzynarodowej, pełnomocnictwa udziela minister właściwy do spraw zagranicznych na wniosek organu właściwego do prowadzenia negocjacji.

Art. 10. W przypadku gdy jest wymagane pełnomocnictwo do podpisania umowy międzynarodowej, pełnomocnictwa udziela Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw zagranicznych.

Art. 12. 1. Związanie Rzeczypospolitej Polskiej umową międzynarodową wymaga zgody wyrażonej w drodze ratyfikacji lub przez zatwierdzenie.

2. Ratyfikacji podlegają umowy międzynarodowe, o których mowa w art. 89 ust. 1 i art. 90 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, oraz inne umowy międzynarodowe, które przewidują wymóg ratyfikacji albo ją dopuszczają, a szczególne okoliczności to uzasadniają.

3. Umowa międzynarodowa, która nie podlega ratyfikacji, wymaga zatwierdzenia przez Radę Ministrów.

Art. 13. 1. Związanie Rzeczypospolitej Polskiej umową międzynarodową może nastąpić również w drodze podpisania, wymiany not lub w inny sposób dopuszczony przez prawo międzynarodowe. (...)

Art. 17. Przepisy niniejszej ustawy dotyczące ratyfikacji lub zatwierdzenia umowy międzynarodowej stosuje się odpowiednio do przystąpienia do takiej umowy.

Art. 18. 1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa wraz z dotyczącymi jej oświadczeniami rządowymi oraz umowa międzynarodowa, o której mowa w art. 13 ust. 2 pkt 1 oraz pkt 2 i 3, o ile stanowi umowę wykonawczą w stosunku do ratyfikowanej umowy międzynarodowej lub zmienia ratyfikowaną umowę międzynarodową, jest ogłaszana niezwłocznie, wraz z dotyczącymi jej oświadczeniami rządowymi, w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, zwanym dalej "Dziennikiem Ustaw".

3. Karta Narodów Zjednoczonych

(Dz.U. z 1947 r., nr 23, poz. 90 z późn. zm)

Art. 102 1. Każdy traktat i każdy układ międzynarodowy, zawarty przez któregokolwiek członka Narodów Zjednoczonych po wejściu w życie niniejszej Karty, powinien być możliwie jak najprędzej zarejestrowany w Sekretariacie i przez Sekretariat ogłoszony.

2. W razie gdyby jakikolwiek tego rodzaju traktat lub układ międzynarodowy nie został zarejestrowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu, to żadna ze stron umawiających się nie będzie mogła powoływać się na taki traktat albo układ przed którymkolwiek organem Narodów Zjednoczonych.

4. Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z 23 maja 1969 r.

(Dz.U. z 1990 r., nr 74, poz. 439)

Artykuł 1

Niniejsza konwencja ma zastosowanie do traktatów między państwami.

Artykuł 2

1. W rozumieniu niniejszej konwencji:

a) "traktat" oznacza międzynarodowe porozumienie między państwami, zawarte w formie pisemnej i regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie, czy w dwóch lub więcej dokumentach, i bez względu na jego szczególną nazwę;

b) "ratyfikacja", "przyjęcie", "zatwierdzenie" i "przystąpienie" oznaczają każdorazowo tak zwany akt międzynarodowy, przez który państwo wyraża na płaszczyźnie międzynarodowej swoją zgodę na związanie się traktatem;

c) "pełnomocnictwo" oznacza dokument wystawiony przez kompetentną władzę państwową, wyznaczający pewną osobę lub osoby do reprezentowania państwa w negocjowaniu, przyjęciu lub ustalaniu autentycznego tekstu traktatu, w wyrażeniu zgody państwa na związanie się traktatem lub dokonywaniu jakiegokolwiek innej czynności związanej z traktatem;

- d) "zastrzeżenie" oznacza jednostronne oświadczenie, jakkolwiek byłoby ono sformułowane lub nazwane, złożone przez państwo przy podpisaniu, ratyfikacji, przyjęciu, zatwierdzeniu lub przystąpieniu do traktatu, mocą którego zmierza ono do wykluczenia lub modyfikacji skutku prawnego pewnych postanowień traktatu w ich zastosowaniu do tego państwa;
- e) "państwo negocjujące" oznacza państwo, które brało udział w opracowywaniu i przyjęciu tekstu traktatu;
- f) "państwo umawiające się" oznacza państwo, które wyraziło zgodę na związanie się traktatem, bez względu na to, czy traktat wszedł w życie, czy też nie;
- g) "strona" oznacza państwo, które wyraziło zgodę na związanie się traktatem i w stosunku do którego traktat wszedł w życie;
- h) "państwo trzecie" oznacza państwo, które nie jest stroną traktatu;
- i) "organizacja międzynarodowa" oznacza organizację międzyrządową.

2. Postanowienia ustępu 1 dotyczące wyrażen używanych w niniejszej konwencji nie przesądają ani sposobu używania tych wyrażen, ani znaczen, jakie mogą im być nadawane w prawie wewnętrznym któregośkolwiek państwa.

Artykuł 6

Każde państwo ma zdolność do zawierania traktatów.

Artykuł 7

1. Daną osobę uważa się za reprezentującą państwo, gdy chodzi o przyjęcie lub poświadczenie autentyczności tekstu traktatu lub wyrażenie zgody państwa na związanie się traktatem, jeżeli:

- a) przedstawi ona odpowiednie pełnomocnictwo albo
- b) z praktyki odnośnych państw lub z innych okoliczności wynika, że miały one zamiar uważać daną osobę za reprezentującą państwo w tych celach i zwolnić z przedkładania pełnomocnictw.

2. Ze względu na ich funkcje i bez potrzeby przedkładania pełnomocnictw, następujące osoby uważa się za reprezentujące swoje państwo:

- a) głowy państw, szefów rządów i ministrów spraw zagranicznych - dla dokonania wszelkich czynności związanych z zawarciem traktatu;
- b) szefów misji dyplomatycznych - dla przyjęcia tekstu traktatu między państwem wysyłającym a państwem przyjmującym;
- c) przedstawicieli akredytowanych przez państwa bądź na konferencji międzynarodowej, bądź przy organizacji międzynarodowej lub przy jednym z jej organów - dla przyjęcia tekstu traktatu na tej konferencji, w tej organizacji lub w tym organie.

Artykuł 8

Czynność dotycząca zawarcia traktatu, dokonana przez osobę, która według artykułu 7 nie może być uważana za upoważnioną do reprezentowania państwa w odnośnych celach, jest prawnie bezskuteczna, chyba że zostanie później zatwierdzona przez to państwo.

Artykuł 11

Zgoda państwa na związanie się traktatem może być wyrażona przez podpisanie, wymianę dokumentów stanowiących traktat, ratyfikację, przyjęcie, zatwierdzenie lub przystąpienie albo w jakikolwiek inny uzgodniony sposób.

Artykuł 19

Przy podpisywaniu, ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu traktatu oraz przy przystąpieniu do niego państwo może zgłosić zastrzeżenie, chyba że:

- a) zastrzeżenie to jest zakazane przez traktat;
- b) traktat postanawia, że mogą być składane tylko określone zastrzeżenia, a dane zastrzeżenie do nich nie należy, lub
- c) chodzi o przypadki nie objęte literami a) i b), a zastrzeżenie jest niezgodne z przedmiotem i celem traktatu.

Artykuł 21

1. Zastrzeżenie skuteczne względem innej strony zgodnie z artykułem 19, 20 i 23:

- a) modyfikuje dla państwa czyniącego zastrzeżenie, w jego stosunkach z tą inną stroną, postanowienia traktatu, do których zastrzeżenie się odnosi, w zakresie tego zastrzeżenia, oraz
- b) modyfikuje te postanowienia w tym samym zakresie dla tej innej strony w jej stosunkach z państwem czyniącym zastrzeżenie.

2. Zastrzeżenie nie modyfikuje postanowień traktatu dla pozostałych stron traktatu w ich wzajemnych stosunkach.

3. Jeżeli państwo sprzeciwiające się zastrzeżeniu nie sprzeciwiło się wejściu traktatu w życie między nim a państwem czyniącym zastrzeżenie, postanowienia, do których zastrzeżenie się odnosi, nie mają zastosowania między tymi dwoma państwami w zakresie przewidzianym przez to zastrzeżenie.

Artykuł 26

Każdy będący w mocy traktat wiąże jego strony i powinien być przez nie wykonywany w dobrej wierze.

Artykuł 27

Strona nie może powoływać się na postanowienia swojego prawa wewnętrznego dla usprawiedliwienia niewykonywania przez nią traktatu. Reguła ta nie narusza w niczym artykułu 46.

Artykuł 31

1. Traktat należy interpretować w dobrej wierze, zgodnie ze zwykłym znaczeniem, jakie należy przypisywać użytym w nim wyrazom w ich kontekście, oraz w świetle jego przedmiotu i celu.

2. Dla celów interpretacji traktatu kontekst obejmuje, oprócz tekstu, łącznie z jego wstępem i załącznikami:

- a) każde porozumienie dotyczące traktatu, osiągnięte między wszystkimi stronami w związku z zawarciem traktatu;
- b) każdy dokument sporządzony przez jedną lub więcej stron w związku z zawarciem traktatu, przyjęty przez inne strony jako dokument odnoszący się do traktatu.

3. Łącznie z kontekstem należy brać pod uwagę:

- a) każde późniejsze porozumienie między stronami, dotyczące interpretacji traktatu lub stosowania jego postanowień;
- b) każdą późniejszą praktykę stosowania traktatu, ustanawiającą porozumienie stron co do jego interpretacji;
- c) wszelkie odpowiednie normy prawa międzynarodowego, mające zastosowanie w stosunkach między stronami.

4. Specjalne znaczenie należy przypisywać wyrazowi wówczas, gdy ustalono, że taki był zamiar stron.

Artykuł 32

Można odwoływać się do uzupełniających środków interpretacji, łącznie z pracami przygotowawczymi do traktatu oraz okolicznościami jego zawarcia, aby potwierdzić znaczenie wynikające z zastosowania artykułu 31 lub aby ustalić znaczenie, gdy interpretacja oparta na artykule 31:

- a) pozostawia znaczenie dwuznacznym lub niejasnym albo
- b) prowadzi do rezultatu wyraźnie absurdalnego lub nierozsądnego.

Artykuł 34

Traktat nie tworzy obowiązków ani praw dla państwa trzeciego bez jego zgody.

Artykuł 42

1. Ważność traktatu lub zgody państwa na związanie się traktatem może być zakwestionowana jedynie przez zastosowanie niniejszej konwencji.
2. Wygaśnięcie traktatu, jego wypowiedzenie lub wycofanie się jednej ze stron mogą mieć miejsce jedynie w wyniku zastosowania postanowień samego traktatu lub niniejszej konwencji. Tę samą regułę stosuje się także do zawieszenia działania traktatu.

Artykuł 74

Zerwanie lub brak stosunków dyplomatycznych lub konsularnych między dwoma lub więcej państwami nie stoi na przeszkodzie w zawieraniu traktatów między tymi państwami. Zawarcie traktatu nie wpływa samo przez się na sytuację w dziedzinie stosunków dyplomatycznych lub konsularnych.

Artykuł 75

Postanowienia niniejszej konwencji nie naruszają żadnych obowiązków w stosunku do traktatu, które mogą powstać dla państwa-agresora w następstwie środków podjętych zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych w związku z agresją dokonaną przez to państwo.

III. Kazusy

Kazus 1

Dnia 15 listopada 2004 roku w Mińsku Minister Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej (bez pełnomocnictwa) zawarł umowę polsko – białoruską, na mocy której

Rzeczpospolita zobowiązała się do przekazania Białorusi „ziem rdzennie białoruskich, znajdujących się obecnie pod bezprawną okupacją Polaków”. Umowa przewidywała związywanie się nią w trybie złożonym, zawierała również tzw. klauzulę o zróżnicowanym przyjęciu. Prezydent Białorusi zatwierdził umowę, a następnie wystosował notę wzywającą Rzeczpospolitą Polską do jak najszybszego przystąpienia do wykonania umowy.

1. Jaki tryb będzie wymagany dla związania RP opisaną umową?

2. Czy RP może się powołać na art. 46 Konwencji Wiedeńskiej o Prawie Traktatów z 1969 roku w celu doprowadzenia do unieważnienia umowy?

Kazus 2

Republika Indii i Ludowa Republika Bangladeszu, zastrzeżeniem ratyfikacji, podpisały umowę, w której zobowiązały się do utworzenia rezerwatu przyrody chroniącego tygrysa bengalskiego. Zgodnie z umową teren planowanego rezerwatu będzie rozciągał się na obszarze 200 km² w stanie Zachodni Bengal w Indiach oraz prowincji Rajshahi w Bangladeszu wzdłuż granicy między oboma państwami. Po podpisaniu umowy rządy w New Delhi i Dhace wielokrotnie notyfikowały sobie wzajemnie zamiar ratyfikacji, jednakże w tym samym czasie (tzn. równolegle z wysyłaniem not anonsujących ratyfikację), Bangladesz uruchomił w Rangpurze (na obszarze będącym przedmiotem umowy) zakład przemysłowy emitujący substancje toksyczne. Indie wielokrotnie wzywały Bangladesz do zaprzestania szkodliwej produkcji, lecz Bangladesz od dotychczasowej działalności nie odstąpił, powołując się na to, że umowa nie została ratyfikowana, a więc nie obowiązuje.

1. Czy Bangladesz ma obowiązek ratyfikowania traktatu?

2. Czy Bangladesz przed ratyfikowaniem traktatu może na terenach przeznaczonych pod park uruchomić szkodliwą produkcję przemysłową?

Kazus 3

We wrześniu 1996 roku w Afganistanie doszło do rewolucji społecznej, w wyniku której do władzy doszli Talibowie (wspierani głównie przez Pakistan fundamentalistyczni, islamscy studenci, przeważnie pochodzenia pasztuńskiego). Ogłosili się oni rządem Islamskiego Emiratu Afganistanu. Na skutek ich działań, m.in. wprowadzenia szarijatu, ustrój państwa radykalnie się zmienił. Wiele umów gospodarczych zawartych przez Afganistan z państwami ościennymi zostało przez reżim Talibów uznanych za wygasłe, a ponadto Afganistan poddał w wątpliwość obowiązywanie zawartych z nim traktatów granicznych. Notyfikując wygaśnięcie kolejnych traktatów rząd w Kabulu podnosił istnienie przewidzianej w art. 62 Konwencji Wiedeńskiej o prawie traktatów i zwyczajowym prawie międzynarodowym zasady *rebus sic stantibus* wskazując, że zmiana ustroju państwa nosi znamiona „zmiany zasadniczej”. Państwa ościenne złożyły protest

przeciwko uznaniu interesujących je umów za wygasłe i domagały się dalszego wykonywania wszystkich zawartych przez Afganistan umów międzynarodowych.

1. Czy Afganistan ma rację?

2. W jakich okolicznościach nie można powoływać się na zasadę rebus sic stantibus?

Kazus 4

Dnia 2 listopada 2005 roku w Tolo na Półwyspie Peloponeskim Włochy, Grecja, Turcja, Cypr i Malta zawarły konwencję o ochronie podwodnego dziedzictwa historycznego. Umowa została zawarta z zastrzeżeniem ratyfikacji, zgodnie z procedurami przewidzianymi przepisami konstytucyjnymi Państw-Stron. Art. 17 niniejszej konwencji stanowił:

„Licencja na prowadzenie podwodnych badań archeologicznych na głębokości do 10 metrów wydana przez organ administracyjny jednej z Wysokich Układających się Stron będzie przez pozostałe Wysokie Układające się Strony uznawana za licencję upoważniającą do prowadzenia takich badań na wodach należących do tych Wysokich Układających się Stron”.

Notyfikując fakt ratyfikacji umowy dnia 16 marca 2006 roku, Republika Włoska złożyła następujące zastrzeżenie:

„Republika Włoska zastrzega, że w odniesieniu do prowadzenia podwodnych badań archeologicznych na Morzu Tyrreńskim i w Zatoce Lwiej, licencje wydane przez organy administracyjne pozostałych Wysokich Układających się Stron będą wymagały potwierdzenia przez właściwe władze włoskie”.

W odniesieniu do złożonego przez Włochy zastrzeżenia, dnia 27 marca 2007 roku Grecja oświadczyła, że zgadza się na taką modyfikację traktatu. Dnia 7 maja 2007 roku Turcja, składając dokument ratyfikacyjny, oświadczyła, że nie zgadza się na notyfikowane wcześniej zastrzeżenie Republiki Włoskiej. Dzień później podobne stanowisko zajął Cypr podkreślając, że w tej sytuacji nie widzi możliwości dalszej współpracy z Włochami. Jedynie Malta do dziś nie zajęła stanowiska.

Jaki jest status konwencji z 2005 roku w stosunku do poszczególnych stron umowy?

Kazus 5

W 1973 Związek Radziecki i Turcja zawarły traktat, w myśl którego Turcja została zobowiązana do usunięcia morskich baz wojskowych położonych w Ordu na wybrzeżu Turcji. We wstępie do tego traktatu podkreślono, że Związek Radziecki i Turcja dążą do pokojowego ułożenia swoich stosunków oraz wzajemnego wzrostu poczucia bezpieczeństwa oraz, że temu celowi ma właśnie służyć likwidacja baz wojskowych położonych w Turcji, w bezpośredniej bliskości wybrzeża Związku Radzieckiego. Wkrótce po wejściu w życie niniejszego traktatu, Turcja zlikwidowała swoje bazy wojskowe

położone w Ordu. Jednocześnie utworzyła nowe bazy w miejscowości Gulyali, położonej w odległości 15 km od Ordu. Związek Radziecki zaprotestował przeciwko postępowaniu Turcji. Turcja stwierdziła że umowę wykonała i Związek Radziecki nie ma podstaw do protestu.

1. Czy Turcja naruszyła postanowienia umowy?

2. Jakie zasady rządzą interpretacją traktatu?